

MILENA STEFANOVIĆ¹
Novi Sad

PLATON I FEMINIZAM

Sažetak: Autorka obrađuje dve dominantne feminističke interpretacije Platona u kojima slovi ili za prvog feministu, ili za mizoginika, bazirajući se na odeljcima iz «Države». Iako su ove feminističke interpretacije polarizovane, i na prvi pogled zastupaju ekstremno različita stanovišta, intencija autorke je da pikaze da je njihovo ishodište monofiletsko, odnosno da proishodi iz hronocentričnosti. Time se zanemaruje istorijska situiranost Platonove filozofije, što otvara pseudo-methodos za pluralitet interpretacija Platonove filozofije iz utopijske ravni. Kao i neki filozofi i uopšte zdravorazumsko mišljenje, feministkinje upravo zbog takvog sagledavanja dislociraju Platonovu „Državu“ u sferu utopijskog mišljenja, čime precioznost njegove filozofije degradiraju na stupanj nekakvog inspirativnog imaginarijuma. Međutim, u takvim se sagledavanjima Platon pokazuje kao puka autorefleksija njihovih vlastitih polazišta, strategija, ciljeva i njima imanentnih distinkcija karakterističnih za savremeno iskustvo podrazumevanja emancipacije žena i ljudskog roda uopšte. U daljem radu autorka nastoji da istakne relevantnost filozofskog tumačenja istorije filozofskih sistema uopšte i mogućnost tako situirane feminističke kritike, kao i da učini što jasnijim duh vremena, koji je sopstvenim dešavanjima i zahtevima kontekstualizovao Platonovu filozofiju kada su u pitanju žene.

Ključne reči: feminizmi, žena, mizoginija, interpretacija, (u)topija, duh vremena, hronocentričnost, beskonačno pravo subjekta

UVOD

Posezanje za savremenosti filozofije starih filozofa, pokušaji restauracije njihovih dela, ili određenih segmenata njihovih učenja, ne predstavljaju retkost ni danas, a ni u minulim vremenima. Želja za odgovorima na izazove današnjice poziva na pokušaje traganja za poreklom sadašnjih teorijsko-praktičkih odvijanja. Platonova filozofija kroz istoriju je doživela brojne pokušaje revitalizacije i interpretacije, a sami pokušaji aktuelni su i danas. U dobu uspostavljanja emancipacije žena, prava homoseksualno orijentisanih ljudi, transgender populacije, pokušaja vlastite interpretacije istorije, reinterpretacije akademskih kanona, naročito istorijske uloge žena (ili destrukcije i uspo-

1 e-mail adresa autora: koljicki@gmail.com

stavljanja novih kanona), mesta žena u filozofiji, kao i preispitivanja fundusa mizoginije i patrijarhata, nastale su i nove interpretacije Platonove filozofije. Ipak, pitanje da li se iz filozofija koje ovekovečuju epohalno drugačiji princip, odgovor za savremenost može očekivati s obzirom na to da “stare” filozofije predstavljaju misaono uobličene principa ranijih stupnjeva obrazovanja duha i da nijedan filozof ne može da transcendirati sopstveno vreme kao što ne može da izađe iz svoje kože².

Janet Farell Smith smatra da Platonov filozofski fokus nikako nije bio jednakost polova³. Po njenom mišljenju postoji nekoliko faktora koji kontinuirano komplikuju i sakrivaju pitanje jednakosti polova u Platonovoj filozofiji, a to je, pre svega, tumačenje Platonove filozofije iz savremenih kulturnih pretpostavki i terminologije. Ukoliko se postavi pitanje da li je Platon feminist, ili da li je zagovarao jednakost polova, sigurno se mogu naći odgovori koji to potvrđuju, kao i oni suprotni. Razlog leži u tome što Platon nije imao pred sobom dostiguća liberalizma i feminizma.

Činjenica je da do dvadesetog veka Platonovi pogledi na pol, ljubav i rod nisu smatrani relevantnom temom u Platonovoj filozofiji, te za razliku od Janet Farell Smith koja filozofski sagledava različitost epohalnih principa i njima imanentnih filozofskih dostignuća (i kada su u pitanju savremene interpretacije), autorka Julia Annas je izostanak feminističke perspektive u tumačenju nazvala akademskom hipokrizijom. Svakako da položaj žena, niti homoseksualna ljubav nisu zauzimali istaknuta mesta u proučavanju i interpretacijama, te je stoga legitimno postaviti pitanje o samoj postavci ovakvog pitanja – zašto je baš danas feministička interpretacija uopšte, pa samim tim i interpretacija Platona, akuelna. Zašto to npr. nije bio slučaj u nekom od ranijih vekova? Pitanje koje se postavlja, ukazuje, rečeno Hajdegerovim rečima, na neko traženje i to traženje koje ima svoj apriorni putokaz iz onoga što traži⁴. Dakle, samo traženje je određeno.

Takva apriornost može imati izvor samo u duhu vremena. Kao što je u Platonovoj filozofiji ofilozofljen duh vremena u kom nadire klica principa subjektivnosti kao propast Helade i s kojim Platon nedvosmisleno pokušava da se obračuna kada je u pitanju konstituisanje zajednice, tako je i u današnjim interpretacijama iskazan duh današnjeg vremena i to duh koji živi princip prava subjekta na vlastito uverenje i koja ima prava da postavlja različita pitanja jer to oseća kao svoje neotuđivo pravo. Neotuđivo je pravo i postaviti pitanje o ženi koja do nedavno izostaje kao subjekt uopšte, pa i subjekt filozofije, ali ne i kao ono napisano. Ipak, treba imati svest o istorijskoj borbi za nastanak te neotuđivosti gde čovek (žena) sebe spoznaje kao slobodnog subjekta.

Ukoliko se prosto kompariraju fenomeni koji pripadaju različitim epohama, što je čest slučaj, te se pritom apostrofiraju oni filozofski odeljci koji se čine bliski našem vremenskom iskustvu, lako se tone u ponor hronocentričnosti koji guta kompletan istorijski hod, kontekstualnost svake misli, a najviše sopstvene, i u tom slučaju se određena filozofija prethodnika imperijalizuje da bi se pretvarila u metodološko sredstvo za dokazivanje vlastitog argumentacijskog polazišta. Na taj način istinske komparacije i

2 G. V. F. Hegel, *Istorija filozofije* 1, “Kultura”, Zagreb, 1970., str. 146

3 Tuana, Nancy “Feminist interpretation of Plato”, the Pennsylvania State University Press, 1994., str. 25

4 Hajdeger, Martin, “Bitak i vrijeme”, “Naprijed”, Zagreb

nema, postoji puka asimilacija svega prethodnog u našoj interpretaciji koja se posmatra kao apsolutni meritum svega, a neka filozofija jeste i važi onoliko koliko je sličnija toj apsolutnosti. No, upravo takav kriterijum, kada se primeni, u filozofijama prošlosti nalazi različite, međusobno kontradiktorne tvrdnje, čiju dijalektiku nije u stanju da sagleda. Dok se potencijalno mnoštvo takvih interpretacija uvećava, zbunjenost pred takvom filozofijom ostaje proporcionalna. Čini se da ne postoji samo jedan Platon...odnosno, jedan Sokrat. Ličnosti iz dijaloga samo zbunjuju čitaoce, a literarna zavodljivost Platonovih dela lako odvodi na stranputicu nepojmovnog razmatranja. U Platonovim delima onda je svašta moguće pronaći ili izgubiti. Zato Hegel kaže da se mora znati šta u Platonovim spisima treba tražiti i šta od filozofije u njima može da se pronađe. Ono što se sa Platonovog stanovišta ne postiže, njegovo doba uopšte nije u stanju da postigne⁵.

FEMINISTIČKE INTERPRETACIJE PLATONA – PLATON KAO FEMINISTA ILI MIZOGINIK...

Sam Platon postao je aktuelan najviše zbog svojih misli o ženama u «Državi», i u manjoj meri u «Zakonima» i «Gozbi»⁶. Feministička tumačenja su disperzivna, kao što su disperzivni i sami feminizmi jer ne postoji konsenzus oko poimanja same slobode, samim tim ni subjekta feminizma. Ipak, mogu se mapirati dve dominantne interpretativne koncepcije kao zajednički imenilac. Platonova aktuelnost u okviru feminističkih tumačenja je maksimalizovana polarizovanjem stavova u vezi sa njegovom filozofijom-Platon je smatran ili prvim feministom, ili mizoginikom. Ovaj spor, sem što upućuje na različitost u samim koncepcijama feminizma time i njihove argumentacije, upućuje iznova na nužnost reiščitavnja Platona, kao i interpretaciju tih feminističkih polazišta⁷. Iako su ti stavovi sasvim suprotni, biće prikazano da je njihovo ishodište potuno isto, bez obzira na različitost u zaključcima, i da proizilazi iz istovetne metodološke pogreške u samom fundiranju tumačenja iz hronocentrične⁸ matrice. Distinkcije koje su

5 G. V. F. Hegel, Istorija filozofije 1, "Kultura", Beograd, 1970., str. 146

6 O "Gozbi" i ženskom liku Diotime koja je podučila samog Sokrata ljubavi neće biti reči jer bi se time premašio opseg rada.

7 Postoji mnoštvo feminizama, odavno se o feminizmu ne može govoriti u singularu, ali u radu će prvenstveno biti reči o Drugom talasu feminizma gde se žena još poima esencijalistički, na osnovu polnih obeležja te se tako i vrši interpretacija. Iako su feministkinje Drugog talasa naznačile da povesnost i modifikabilnost žene, kao i da se o ženi ne može govoriti iz naturalnog uporišta, one još uvek ne reflektuju vlastiti metod.

8 Iako Annas Julia piše o Platonu uvažavajući epohu u kojoj je živeo, u odeljku koji se tiče žena i Platonove filozofije ona razmatra polarizovane feminističke stavove odstupajući od metodološkog principa kog se drži u svom delu. Razlog te nedoslednosti nije poznat i jedino se može pretpostaviti da je posustala pred trendom hronocentričnih tumačenja koji su u feminizmu još dominantni, iako postoje feministički autori i autorke koji uviđaju da je feministički hronocentizam neopravdan i kada su u pitanju žene kao subjekti feminizma. Subjekt žena ne pojavljuje se univerzalno ni kroz istoriju ni danas. Queer teorija istakla je da se o ženama ne može govoriti esencijalistički, te da ne postoji neka nepromenljiva metafizička kategorija svih žena jer je rodni momenat prizma prelamanja rase, klase, etniciteta, istorijskog doba... U metodološkom smislu to bi značilo da je hronocentrično tumačenje femiocentrično i da je zbog toga redukcioniističko u značajnoj meri.

nastale u zaključivanju su samo konsekvencija različitosti u samim feminističkim koncepcijama (prvenstveno razlikama između liberalnog, radikalnog feminizma, a dobrim delom i queer teorije), a ne nečeg što bi bilo inherentno Platonovoj filozofiji, iako se ne može reći da različitih stavova kod Platona nema. Njegovi stavovi su u potpunosti u skladu sa tadašnjim duhom vremena Atine i drugih polisa, naročito iskustva Sparte kao ratnog neprijatelja Atine. Takođe, nadirući uticaj sofista, pogotovo Platonovog učitelja Sokrata, sa svojom idejom subjektivne slobode pojedinca, predstavljali su uništenje principa jedne nereflektovane običajnosti, samim tim i propast grčkog duha. To je ono što je Platonovoj ideji političke filozofije dalo filozofski pečat, te Platonova “Država” predstavlja opoziv tog principa u konstituisanju politeje i kada su u pitanju žene.

Odeljci koji su postali centrom interpretacija se odnose prvenstveno na tumačenje pojedinih rečenica iz Platonove Pete knjige i Osme knjige „Države“. Uređenje i pravednost Platonove „Države“ sastoji se u tome da svako obavlja posao za koji je po prirodi stvoren, a po njegovom mišljenju ta priroda nije polno određena. Komparirajući muški i ženski pol u svetu animalnosti Platon pravi analogiju sa ženama i muškarcima, te zaključuje da žene i muškarcu moraju imati isto obrazovanje, odnosno vaspitanje, istu hranu, moraju biti podučene veštini ratovanja, ukoliko želimo da ih upotrebljavamo za istu svrhu kao i muškarce. Nema nijednog posla u politeji koji bi po prirodi pripadao samo ženi ili samo muškarcu, mada su muškarcu u svemu nadmašili ženski rod. Dalje Platon razmatra sklapanje brakova, uslove seksualnog⁹ opštenja, odvajanje dece od majki kad se rode, kao i “uklanjanje” dece koja se ne rode zdrava¹⁰. U Knjizi osmoj Platon ponavlja da politeia treba da ima zajednicu žena i dece i celokupnog obrazovanja. Politejom treba da upravljaju oni koji su se pokazali kao najbolji u ratnoj veštini i filozofiji. Platon ne dozvoljava postojanje porodice jer ona postoji kao ličnost za sebe. Individuumi u braku nisu u stanju da istaknu svoje posebno sviđanje¹¹.

Argument koji situira Platona u feminizme tiče se ideje da žene mogu da rade iste poslove kao i muškarcu i da mogu biti jednako odgojene, te da to što imaju sposobnost rađanja ne predstavlja nikakav deficit, dok se drugi argument konstituiše na stavu da je Platonova filozofija¹² mizogina upravo zato što mogućnost valorizacije femininog sa-

9 Žene i mladići su tretirani kao neka vrsta nagrade za uspeh u ratu. Platon govori o tome da su žene i deca zajednički, što znači da su imovina. Postojanje porodice učinilo bi da svako teži partikularnim radostima i interesima, dok bi ova zajednica žena i dece otklonila sukobe oko “imovine.”

10 Platon, „Država“, „BIGZ“, Beograd, str. 139-158

11 Hegel, G. V. F., Istorija filozofije 2, “Kultura”, Beograd, 1970. str. 235

12 „Zakoni“ spadaju u zrelo doba Platonovog filozofskog opusa, te su stavovi koje je izneo u „Državi“ često izmejeni. Kada su u pitanju žene, brak i homoseksualni odnosi, mogu se uočiti izvesne distinkcije. Dok u „Državi“ Platon ukida brak i porodični život, u „Zakonima“ za braku i porodicu ostavlja više prostora, iako ne odustaje od nastojanja da suzbije princip subjektivnosti. Što se istopolnih odnosa tiče U „Državi“ je se ne izjašnjava protiv njih, ali ih u „Zakonima“, tretira kao protivprirodne i smatra da ih treba zabraniti bez obzira što će to izazvati veliki otpor i protivljenje. U istopolnim odnosima Platon vidi pretnju po zajednicu jer predstavljaju favorizaciju strasti (kao nečeg potpuno partikularnog) i remete prokreacijski tok. Platonova izmena stava je sasvim primerena tadašnjem stanju Atine koja je iscrpljena ratom sa Spartom i značajno oskudeva u muškarcima koji su vojno sposobni.

gledava samo u aspektu koji se tiče obavljanja tradicionalno muških poslova¹³. Imajući u vidu težinu zadatka, i podeljenost feminizma oko pitanja da li tradicionalne ženske aktivnosti i zadatke treba vrednovati ili odbijati, po mišljenju Annas Julia, jasno je zašto su interpretacije kontradiktorne. Poredeći Platona i Aristotela, Annas Julia je mišljenja da Aristotel ženu situira u oblast domaćinstva i u tome ne vidi nikakav problem, za razliku od Platona, kao što ne vidi problem ni u činjenici da žene nisu obrazovane i da nemaju politička prava.

Česta je tendencija, kao što to čini Annas Julia, da se Platonove ideje o ženama i polovima, kompariraju sa Aristotelovim situiranjem žene u topos domaćinstva, pa se Aristotel kvalifikuje kao neko ko je u filozofskom smislu nedovoljno anticipativan u odnosu na Platona, što je nekorektno prema Aristotelu, ali i prema Platonu. Ova komparacija može biti suvisla utoliko što su filozofski reflektovali isti princip. I sam Aristotel se kritički odnosio prema Platonovoj filozofiji, ali kritika iz današnje vremenske matrice gubi iz vida značenje domaćinstva u vreme Helade kada nije postojalo građansko društvo. Samim tim previđa se i šta zaista predstavlja žena u Aristotelovoj filozofiji. Za Aristotela, iako je muška volja superiorna, žene čine polovinu slobodnih ljudi u polis i ako se ženama nanosi nepravda, ni polis ne može biti dobar. Takođe, kritikujući Platona, Aristotel kaže da je besmisleno činiti poređenje sa životinjama da bi se dokazalo da žene treba da rade iste poslove kao i muškarci, jer kod životinja nema domaćinstva. Ono što Aristotel, s punim pravom zamera Platonu jeste to što su deca i žene, kao i imovina, zajednički¹⁴.

Annas Julia izdvaja kao Platonov značaj, kada su žene u pitanju, bilo da je smatran feministom ili mizoginikom, stav da u društvenim ulogama žena nema ničeg prirodnog, ženske uloge nisu prirodne i nepromenljive, odnosno da se žene mogu vaspitavati. Po njenom mišljenju to je fantastičan pomak u filozofskom smislu.

Iz misaonog nukleusa paradigme liberalizma Gregory Vlastos podržava ideju da je Platon bio prvi feminista, mada ne propušta da navede aspekte Platonove filozofije koji mogu navesti na mišljenje da je seksista. Vlastos objavljuje da je Platonova filozofija višeslojna kada su u pitanju žene, kao i da je u svom stavu da žene mogu biti branitelji feminističan, dok je generalno prema atinskim ženama mizogin. Vrednost Platonove ideje, bez obzira na pojedine mizogine segmente, Vlastos vidi u tome što je Platon podržavao jednako obrazovanje gde pritom svako radi ono za šta je predisponiran bez obzira na pol. Istorijsko-filozofska geneza rodnog momenta Vlastosovog stava može se pratiti još od filozofa i filozofkinja liberalizma kao ašto su Meri Vulstonkraft, Džon Stjuart Mil i Herijet Tejlor Mil čija filozofija nastaje u vremenskom kontekstu obeleženim nastajanjem slobodnog tržišta. Ovi filozofi i filozofkinje se zalažu za jednako obrazovanje žena i muškaraca, kao i za politička prava¹⁵ i obavljanje istih poslova kako bi tržište bilo zaista slobodno. S te strane Vlastosova interpretacija ne može biti legitimna

13 Radikalni feminizam isticao je kao jedan od osnovnih problema asimetriju valorizacije društvenih uloga u društvu (ne nužno i preuzimanje „muških“ poslova), stoga i hijerarhiju, gde se svi poslovi koje tradicionalno obavlja žena rangiraju niže. Iz te pojmovne vizure sagledavan je i Platon.

14 Aristotel, *Politika*, BIGZ, Beograd, 1975., str.3-38

15 Meri Vulstonkraft smatrala je pravo glasa žena dalekom utopijom.

jer Platonu inputira dostignuća epohe koja ima potpuno drugačiji princip. Nancy Tuana zapaža da autori i autorke koji Platona situiraju u feminizam baziraju svoje tvrdnje na Platonovim rešenjima koja se tiču jednakih mogućnosti obrazovanja i obavljanja istih poslova. U ovom viđenju se insistira da je Platon feministica, ili da makar načela njegove „Države“ jesu saglasna feminističkim principima, te da Platon generalno podržava ideju da među polovima nema značajnih razlika.

Autorka Saxonhouse svoju kritiku iznosi iz pozicije radikalnog feminizma gde protivstavlja tzv. žensku etiku brige tzv. muškoj etici rata. Za Saxonhouse, ukidanje materinstva kod Platona i prisvajanje žene kao čuvarke, znači degradaciju jer Platon ukida žensku prirodu. Orijentisanjem žene ka ratu Platon ukida jednu od ženskih izvrsnosti.

Elizabeth Spelman kritikuje staleško uređenje Platonove Države ističući da jednakost ne može da postoji samo među nekim ženama i nekim muškarcima, zbog čega ističe Platonovu Državu kao primer kako jedna filozofija može da otkloni jednu vrstu diskriminacije-seksizam, dok s druge strane klasnu opresiju može da ostavi netaknutom. Ono što Elizabeth Spelman dobro uočava jeste važnost klasnog momenta jer je Helada robovlasničko društvo, a Platon govori samo o slobodnim ljudima. U „Zakonima“ pažnju posvećuje robovima, ali su oni razmatrani kao posed. Ipak, autorka propušta da istakne tu robovlasničku strukturu, već svoju kritiku usmerava na tri Platonova staleža?!

Međutim, Platonovi staleži predstavljaju umno, pravedno struktuiranje države, dok robovi ostaju van te struktuiranosti.

Dakle, fundamentalni problem ovih interpretacija jeste učitavanje savremenog konteksta. Dok Karl Poper kao mislilac liberlizma interpretira Platonovu politeju kao totalitarni, liberalni feministički toretičari Platona interpretiraju kao feminista u kontekstu liberalizma. To je veliki paradoks ovih mislilaca proizišao iz nepoznavanja istorije filozofije, ne samo Platonove filozofije, već i liberalizma koji isto tako ima svoje pretpostavke nastanka. Pogreška koja proizilazi iz femino-hronocentričnosti jeste zanemarivanje činjenice da je Grčka bila robovlasničko društvo. Kako navodi Sarah B. Pomeroy robovi oba pola bili su vlasništvo gospodara. Konsekventno tome, analiza žene u Heladi koja se primenjuje je vrlo diskutabilna, čak i ako se kao zajednički imenilac svih žena uzmu proste biološke odlike. Ta diskutabilnost počiva u tome što se pod ženama mogu smatrati samo slobodne žene, a pod muškarcima samo slobodni muškarci. Dakle, biološke pretpostavke su potpuno drugačije posredovane kod robova, a drugačije kod slobodnih ljudi. Robovi i robinje nisu imali status ljudskih bića, tako da se na njih ta analiza ne može odnositi. Hronocentričnost prožeta biološkom feminiocentričnošću uzimala je danak sve do nedavno u feminističkim teorijama. Tek su marksističke feministkinje i feministkinje Trećeg talasa istakle da ne postoji neka- kva metafizička kategorija svih žena, već da rasa i klasna pripadnost formiraju rodni identitet, samim tim i uloge. Na ovaj način dovedena je u pitanje i jednodimenzionalna matrica feminističkog proučavanja istorije.

PLATONOVA FEMINISTIČKA UTOPIJA?

Tendencija kojom se Platon tretira kao prvi feminista vrlo često je isprepletena sa mišlju da je Platon bio idealista, da je nadilazio sopstveno vreme, pa samim tim i njegova ideja tzv. emancipacije žena spadala bi u taj “idealistički” poduhvat. U tom kontekstu, već samu ideju Platonovog idealizma u smislu nekakvog zanesenjaštva, treba podrobnije razmotriti. Autorka Annas Julia reprezentantkinja je misaone struje koja Platonovu filozofiju neopravdano posmatra kao lep, ali utopijski poduhvat. Po njenom mišljenju ove su ideje bile revolucionarne u Platonovo vreme. Ona kao defekte Platonove filozofije vidi neempiričnost, počivanje na a priori tvrdnjama o ljudskoj prirodi, zbog čega ne može biti primenjeno ni na jedno društvo. Za nju je to herojski, ali idealistički projekat koji je imao uticaja kroz vekove. No, da li je Platon prosto bio heroj, revolucionar čija misaona snaga transcendirala sopstveno vreme i koji je bio vođen plemenitom, ali neempirijskom mišlju o pravu žena da rade iste poslove kao i muškarci?

Platon nedvosmisleno jeste relevantna filozofska figura koja pojmovno zahvata svoje vreme i reflektuje krizu klasičnog helenskog polisa. Za razliku od njegovog savremenika Aristofana koji u svojim komedijama¹⁶ o ženi piše krajnje podsmehljivo, Platon i Aristotel o ženi govore na filozofski relevantan način ne praveći od toga pošalice. I Aristotelova i Platonova razmatranje o biti politeje „ima u osnovi isti podsticaj: nezadovoljstvo opstojećim porecima u helenskim polisima i htenje da se filozofskim poimanjem praktičko-političko delovanje u polisima digne na nivo samosvesne refleksije, koja bi opstojeće polise spasila od propasti“¹⁷. Peloponeski rat imao je odlučujuću ulogu na raspadanje grčkog života. Spartanci su ukinuli dotadašnju demokratsku ustavnost Atine i zaveli su aristokratiju tj. oligarhiju¹⁸. Polis se raslojava na bogate i siromašne. Ustrojstvo polisa u rukama je partikularnih volja i interesa dok se supstancija građanske opšte volje razara. Kada Platon kaže da filozofi treba da vladaju, to znači da država treba da bude uređena na osnovu opštih principa do kojih je Platon došao dijalektičkim uvidima u bit države.

Po Hegelu ono što je kod Platona izvrsno jeste upravo praktična, realna strana svesti. Platon u „Državi“ predstavlja prirodu same stvari. Pravda u svojoj istini i realitetu postoji jedino u državi kao objektivnoj stvarnosti prava. Platon je u stvari predstavio grčki moral prema njegovoj supstancijalnoj formi. Grčki običajnosni život jeste ono šta sačinjava pravu sadržinu Platonove države. „Država“ predstavlja istinitost sveta u

16 Vidi Aristofanove “Žene u narodnoj skupštini” i “Lisistratu”. U knjizi Žene u narodnoj skupštini Aristofan opisuje grupu žena koje pokradu odeću svojih muževa kako bi se prerušile u muškarce. Tako prerušene, na čelu sa Praksagorom, izglasavaju u skupštini zakon po kome žene mogu da vladaju. Tada u gradu nastaje pometnja jer žene od države prave orgijastičnu pijanku gde se svadaju oko mladih muškaraca. Aristofan u ženama vidi prevrtljivost, pa u usta Praksagore stavlja zahtev da žene treba da vladaju jer niko neće moći da ih prevari zato što su same najveće prevarantkinje(str.541). Praksagora iznosi i niz trivijalnih argumenata kako i zbog kojih žene treba da vladaju i da upostave mir. U “Lisistrati” glavna junakinja govori kako će da razmrsi ratno stanje isto kao što razmrsi i vunicu kad se zapetlja(str. 388) Takođe, Zbor staraca kaže da “bezočnijeg na svetu skota nema, no je žena”(str.380).

17 Perović, A. Milenko, “Praktička filozofija”, Novi Sad, 2004., str. 40

18 Hegel, G. V. F., Istorija filozofije 1, “Kultura”, Beograd, 1970., str.47

kome je živeo, a ne neki san. Platonov ideal sadrži snagu pojma, on je rezultat dijalektike i zato predstavlja ono što je stvarno¹⁹. On izlaže istinitost sveta u kome je živeo. Isto tako stoji stvar i sa Platonovim promišljanjem uloge žena u polisu. Iskustvo Spartanki koje su davale svoj doprinos kroz rađanje i ratnu veštinu, zatim, iskustvo Sauromatida, žena za koje Platon svedoči da uspešno rukuju lukom i strelom²⁰, za Platona je bilo dovoljan dokaz ženskih sposobnosti u ratu. Ovaj filozof bio je duboko svestan da neobrazovanjem žena „svaka država biva upola jaka, umesto to da bude dvostruko“²¹. Prepuštanje ženama da se staraju o domaćinstvu, vaspitanju dece, da brinu o samo mužu i da se kindure, za Platona bi bila velika greška zakonodavca i to bi polisu pribavilo samo polovinu sreće. Iz tog razloga, po uzoru na Spartu, Platon podržavljuje vaspitanje dece (muške i ženske), svojinu, seksualno opštenje, kao i žene i decu, pokušavajući da odstrani element subjektivnosti koji se kasnije pojavljuje kao epohalni princip s hrišćanstvom. U “Osnovnim crtama filozofije prava” Hegel u odeljku o običajnosti navodi: »Platon u svojoj Državi prikazuje supstancijalnu običajnost u njenoj idealnoj lepoti i istini, ali on nije mogao s principom samostalne posebnosti koji je u njegovo vreme prodro u Grčku običajnost nikako drugačije izaći na kraj nego da mu suprotstavi svoju samo supstancijalnu državu i da ga potpuno isključi sve do njegovih početaka što ih on ima u privatnom vlasništvu i porodici, a zatim u njegovom daljem razvoju kao vlastita proizvoljnost i izbor staleža itd. Ovaj nedostatak poriče takođe veliku supstancijalnu istinu njegove države, pa se ona zbog njega smatra obično sanjarijom apstraktne misli, onim što se često običava nazivati čak idealom. Princip samostalne u sebi beskonačne ličnosti pojedinca, subjektivne slobode, koji se pojavio unutrašnje u hrišćanskoj religiji, a spoljašnje stoga povezan s apstraktnom opštošću u rimskom svetu, ne stiče svoje pravo u onom samosupstancijalnom obliku zbiljskog duha. Ovaj je princip povesno kasniji od grčkog sveta i isto je tako filozofska refleksija koja se spušta do ove dubine, kasnija od supstancijalne ideje grčke filozofije»²². Pojedinaac u “Državi” kao subjektivni duh ima ono opšte, subjektivno ima ono što je opšte u obliku jedne prirode kao običaj i naviku supstancijalnoga čemu se suprotstavlja delanje na osnovu vlastitog uverenja kao princip propadanja grčkih polisa jer zakoni nisu bili u skladu s prodirućim principom. Platon je hteo da taj novi princip učini nemogućim²³.

Emancipacija žena je nešto što svi u manjoj ili većoj meri žive, ona se odvija u brojnim dijalektičkim napetostima i diskontinuitetima. Postavljati pitanje emancipacije žena ili ženskog pitanja s današnje pozicije ozbiljenosti prava žena je nešto što se podrazumeva, ali samo to pitanje je obeležje današnjeg duha vremena. Platonovo vreme ne poznaje iskustva emancipacije svih, već samo nekih, pogotovo ne oblik današnje demokratije. Svaka filozofija živi svojim principom uvek, pa i sada, ali današnja se filozofija ne nalazi na stupnju na kome se Platonova filozofija nalazila, već predstavlja ogledalo cele istorije filozofije, dijalektički razvoj samospoznaje duha kao subjekta.

19 Hegel, G. V. F., Istorija filozofije 2”, Kultura, Beograd., 1970., str.224

20 Platon, Zakoni, BIGZ, Beograd, 1990., str.228-229

21 Platon, Zakoni, BIGZ, Beograd, 1990., str.228-229

22 Hegel, G. V. F., “Osnovne crte filozofije prava”, “Svetlost”, Sarajevo ,str.321-321

23 Hegel, G. V. F., “Istorija filozofije 2”, “Kultura”, Beograd, 1970., str.226

Po Hegelu Platonova mana je što nije bio dovoljno idealist jer nije shvatio subjektivnu slobodu kao princip duha. U Platonovoj državi svi imaju vrednost samo kao opšti ljudi. Princip beskonačnog prava subjekta na vlastito uverenje je princip današnjice i u tom je kontekstu Sokrat herojska figura sveta čija se klica ideje danas razvilala i koju u manjoj ili većoj meri živimo, makar kroz opšti zahtev o vlastitom pravu na uverenje...

LITERATURA

- Annas, Julia „Plato-A Very Short Introduction“, Oxford University Press, 2003.
- Aristofan „Komedije“, „Matica Hrvatska“, Zagreb, 1947.
- Aristotel „Politika“, „BIGZ“, Beograd, 1975.
- Aristotel „Nikomahova etika“, „Globus“, Zagreb, 1988.
- Batler, DŽudit „Tela koja nešto znače“, „SAMIZDAT“, Beograd, 2001.
- Batler, DŽudit „Nevolje s rodom“, „CEU PRESS“, Budapest, 1990.
- Bok, Gizela „Žena u istoriji Evrope“, „KLIO“, Beograd, 2005.
- Bovoar, Simon „Drugi pol“ 1, 2, „BIGZ“, Beograd, 1983.
- Hajdeger, Martin, „Bitak i vrijeme“, „Naprijed“, Zagreb
- Hegel, G. V. F., „Osnovne crte filozofije prava“, „SVJETLOST“, Sarajevo, 1989.
- Hegel, G. V. F., „Fenomenologija duha“, „BIGZ“, Beograd, 1986.
- Hegel, G. V. F., „Filozofija povijesti“, „VIJENAC“, Beograd, 1966.
- Hegel, G. V. F. „Enciklopedija filozofijskih znanosti“, „VESELIN MASLEŠA“, Sarajevo, 1987.
- Hegel, G. V. F. „Istorija filozofije 1, 2“, „Kultura“, Beograd, 1970.
- Irigarai, Lis „Spekulum“, WWW. ZENSKESTUDIEEDU.YU
- Kangrga, Milan „Etika ili revolucija“, „NOLIT“, Beograd, 1983.
- Mil, Stjuart, DŽon i Mil, Tejlor, Heriet „Rasparve o jednakosti polova“, „F. VIŠNJIĆ“, 1995.
- Perović, Milenko „Istorija filozofije“, „OZFFFN“, Novi Sad, 1997.
- Perović, Milenko „Etika“, „INED CO GRAFOMEDIA“, Novi Sad, 2001.
- Perović, Milenko, „Praktička filozofija“ Novi Sad, „Odsek za filozofiju“ 2004.
- Platon, „Zakoni“ BIGZ, Beograd, 1990.
- Platon, „Gozba“, „Mono: Manana press“, Beograd, 2002.
- Platon, „Država“, BIGZ, Beograd, 2002.
- Platon, „Timaj“, „Mladost“, Beograd, 1981.
- Tuana, Nancy „Feminist interpretation of Plato“, the Pennsylvania State University Press, 1994.
- Vulstokraft, Meri, „Odbrana prava žena“, FILIP VIŠNJIĆ, Beograd, 1994.
- Zaharijević, Adriana „Neko je rekao feminizam“, „CENTAR ZA ŽENSKE STUDIJE I ISTRAZIVANJA“, Beograd, 2007.

MILENA STEFANOVIĆ
Novi Sad

PLATO AND THE FEMINISM

Abstract: In this text, based on the parts of the *Republic*, author is dealing with two dominant feminist interpretations of Plato who is considered to be the first feminist thinker, on the one hand, or a misogynist, on the other. Although this interpretations are polarised, and, on the first glance, they represent extremely different views, intention of the author is to show that their origin is monofiletic, ie. it derives from their hronocentrism. Thus the historical position of Plato's philosophy is neglected, and they prelude a pseudo-methodological space for plurality of interpretations from the utopian point of view. Feminists, like some other philosophers and common sense thinkers, due to those kinds of standpoints are dislocating Plato's *Republic* into the sphere of utopian thought and the consequence is degradation of precision in his philosophy to a level of some kind of an inspirational imaginarium. However, in those surveys Plato's thought is represented like a pure autoreflection of their own standpoints, strategies, goals and distinctions which are immanent only to themselves and which are the features of contemporary experience in considering women emancipation and emancipation of the mankind in general. Further in the text author is trying to point out the relevance of the philosophical interpretations in the history of philosophical systems in general, and to clarify spirit of time, which, when it comes to women, contextualised Plato's philosophy enclosing its own events and demands.

Keywords: feminisms, woman, misogynia, interpretation, (u)topia, time spirit, chronocentrism, right of subjective freedom

Primljeno 25.2.2010.
Prihvaćeno 10.3.2010.